

Als dit niet interessant is, dan weet ik het niet meer: conditionele zinnen en indirecte argumentatie

Sara Verbrugge & Hans Smessaert

Conditionele zinnen van het type Als hij de baas is, ben ik Napoleon lijken logisch gezien sterk op de redeneervorm 'Reductio ad Absurdum'. In deze bijdrage bespreken we eerst de types van dergelijke zinnen die al aan bod gekomen zijn in de literatuur. We leggen de mechanismen van ironie, het ridicule en de Reductio ad Absurdum uit. Verder voegen we drie types aan de bestaande typologie toe. We wijzen erop dat het niet altijd over de onwaarheid van de consequens en het antecedent hoeft te gaan, maar dat ook conditionele zinnen die verwijzen naar de onwenselijkheid van de consequens en het antecedent veelvuldig gebruikt worden.

1 Inleiding

Conditionele zinnen zoals de voorbeelden in (1-2) komen regelmatig voor in dagelijkse conversatie. Het zijn retorische strategieën die gebruikt worden om aan te tonen dat de spreker niet akkoord gaat met wat in het antecedent vermeld is. Door naar het flagrant onware karakter van de consequens te verwijzen (*ik ben de Kerstman of Shakespeare niet*), wordt de toehoorder verondersteld zich vragen te stellen over het antecedent.

1. Als hij de baas is, ben ik de Kerstman.
2. Als hij een boek geschreven heeft, ben ik Shakespeare.

De consequens is humoristisch bedoeld, duidelijk onwaar en ongerelateerd aan het antecedent. De onwaarheid van het antecedent wordt op een grappige of bespottelijke manier overgebracht. De bedoeling van dergelijke conditionals is om ongeloof in het antecedent over te brengen. Dit gebeurt niet door expliciete negatie maar via een omweg op een amusante of creatieve manier (Kim & Maslen, 2006).

Declerck en Reed (2001) noemen deze conditionals INDIRECT INFERENCE CONDITIONALS. Naast de meest bekende types zoals (1-2) breiden we de categorie uit om ook voorbeelden zoals (3) op te nemen. In (3) gaat het niet om de onwaarheid van de consequens in strikte zin, maar wordt ervan uit gegaan dat de toehoorder niet graag een idioot genoemd wordt. Op basis daarvan wordt verwacht dat de toehoorder ook het antecedent onwenselijk vindt.

3. Als je drinkt en rijdt, ben je een idioot.

In de inleiding situeren we deze uitingen in de bestaande typologieën. We maken het onderscheid tussen inferentiële conditionele zinnen en inhoudelijke conditionele zinnen en conditionele zinnen gebaseerd op een taalhandeling (par. 1.1). Verder introduceren we het onderscheid tussen directe en indirecte inferentiële zinnen (par. 1.2). In deel 2 bekijken we de types van indirecte inferentiële zinnen die Declerck en Reed (2001) onderscheiden hebben. We zullen argumenteren voor een onderscheid tussen een sterke en een zwakke versie. De sterke versie heeft te maken met epistemi-

sche modaliteit (voorbeelden 1-2). De zwakke versie heeft te maken met deontische modaliteit (voorbeeld 3). In deel 3 breiden we de categorie van zwakke indirecte inferentiële conditionele zinnen uit met drie types: de consequens verwijst naar een probleem, naar een belediging of naar een epistemische impasse. Tot slot brengen we de categorisatie in verband met de retorisch argumentatieve strategie van de Reductio ad Absurdum en de pragmatische argumentatie gebaseerd op een causale relatie.¹

1.1 Inferentiële conditionele zinnen

Sweetser (1990) en Dancygier (1998) stelden een driedeling voor: inhoudelijke conditionele zinnen, epistemische of inferentiële conditionele zinnen en conditionele zinnen gebaseerd op een taalhandeling. In (4) vind je voorbeelden van de drie types:

- 4a. Als je dat glas laat vallen, breekt het.
- 4b. Als de lichten aan zijn, zijn ze thuis.
- 4c. Als je dorst hebt, er is bier in de koelkast.

In de inhoudelijke conditional in (4a) wordt de relatie tussen gebeurtenissen of standen van zaken in de werkelijkheid beschreven. *Het glas laten vallen* is een voldoende voorwaarde om *het te doen breken*. In de epistemische of inferentiële conditional wordt een redeneerproces beschreven van premisse naar conclusie. Het feit dat de *lichten aan zijn* in (4b) is een voldoende voorwaarde voor de spreker om tot de conclusie te komen dat *de burens thuis zijn*. Bij taalhandelingszinnen verwijst het antecedent naar een voorwaarde waaronder de consequens uitgesproken kan worden. Vaak wordt naar geslaagdheidsvoorwaarden verwezen. Het aanbod in de consequens in (4c) *er is bier in de koelkast* is alleen relevant *als je dorst hebt*. Voor psycholinguïstische experimenten die het onderscheid tussen inhoudelijke en inferentiële conditionele zinnen nagaan zie: Verbrugge, Dieussaert, Schaeken, Smessaert en Van Belle (2007) en Verbrugge (2007).

In deze bijdrage focussen we op de inferentiële zinnen. Sweetser (1990, p. 117) stelt dat de causale link niet op het inhoudelijke, maar op het epistemische vlak is gesitueerd: de kennis veroorzaakt de conclusie. We richten onze aandacht meer bepaald op indirecte inferentiële conditionals (verder IIC's), een subtype waar we in de volgende paragraaf meer over vertellen.

1.2 Directe en indirecte inferentiële conditionele zinnen

Bij directe inferentiële zinnen gaat de premisse in het antecedent iconisch vooraf aan de conclusie in de consequens. Dit type van redenering van links naar rechts kan geëxpliciteerd worden in twee parafrases²: *Als A, dan is het omdat C* (Dancygier & Sweetser, 2005, p. 120) en *het feit dat A wordt verklaard door het feit dat C*.

- 5a. Als de lichten aan zijn, zijn ze thuis.
- 5b. Als de lichten aan zijn, is het omdat ze thuis zijn.
- 5c. Het feit dat de lichten aan zijn, wordt verklaard door het feit dat ze thuis zijn.
- 6a. Als hij misselijk is, heeft hij gisteren te veel gedronken.
- 6b. Als hij misselijk is, is het omdat hij gisteren te veel gedronken heeft.

- 6c. Het feit dat hij misselijk is, wordt verklaard door het feit dat hij gisteren te veel gedronken heeft.

De parafrases met *is het omdat* en *wordt verklaard door* werken goed met directe inferentiële zinnen omdat de consequens een verklaring of een diagnose van het symptoom in het antecedent geeft. In (5) komen antecedent en consequens samen voor: *de lichten die aan zijn* is een symptoom voor het feit dat *de burens thuis zijn*. In (6) gaat de gebeurtenis in de consequens vooraf aan die in het antecedent: de verklaring voor *het misselijk zijn is gisteren te veel gedronken hebben*.

Bij indirecte inferentiële zinnen wordt de redeneerrichting echter omgekeerd, van consequens naar antecedent. Het problematische statuut van de consequens gaat met terugwerkende kracht ook de waarheid van het antecedent in het gedrang brengen. Het veranderen van de redeneerrichting zorgt ervoor dat de twee diagnostische tests niet langer werken.

- 7a. Als hij de baas is, ben ik Napoleon.
 7b. * Als hij de baas is, is dat omdat ik Napoleon ben.
 7c. * Het feit dat hij de baas is, wordt verklaard door het feit dat ik Napoleon ben.

De parafrases kunnen niet succesvol toegepast worden op (7) omdat het antecedent niet functioneert als premisse die aanleiding geeft tot een conclusie in de consequens. De enige bedoeling van de consequens in indirecte inferentiële zinnen is aan te geven dat het antecedent geen steek houdt.

2 Sterk en zwak volgens Declerck en Reed (2001)

Declerck en Reed onderscheiden vier types van IIC's gebaseerd op de manier waarop het problematische statuut van de consequens in beeld gebracht wordt. Wij brengen een tweedeling aan binnen de vierdeling en gaan de categorieën anders benoemen. De eerste twee types, tegenfeitelijke IIC's (par. 2.1) and Dutchman IIC's (par. 2.2) vertrekken van de *onwaarheid* van de consequens en worden daarom *sterke IIC's* genoemd. De andere twee types, ongepaste naamgeving IIC's (par. 2.3) and IIC's met een retorische vraag (par. 2.4) vertrekken van de *onwenselijkheid* van de consequens en worden daarom *zwakke IIC's* genoemd.

2.1 Tegenfeitelijke IIC's

Voorbeelden van dit type vind je hieronder in (8a-b). Zoals je kan zien, hebben deze IIC's een tegenfeitelijke consequens. Daaruit moet de toehoorder afleiden dat ook het antecedent als tegenfeitelijk geïnterpreteerd moet worden (zie ook Declerck & Reed, 2001, p. 44).

- 8a. Als mijn schoonmoeder morgen kwam, zou ik nu het hele huis aan het schoonmaken zijn. (Declerck & Reed, 2001, p. 44)
 8b. Als ik Mozart haatte, zat ik hier nu niet. (Nieuwint, 1992, p. 159)

In dit type van IIC's zorgt de flagrante onwaarheid van de consequens ervoor dat de toehoorder afleidt dat het antecedent ook onwaar is. Dit type van redenering lijkt zeer sterk op de REDUCTIO AD ABSURDUM. Door de tegenfeitelijke werkwoordsvorm en de

discrepantie met de feiten in de werkelijkheid leidt de toehoorder af dat de consequens niet geldt. Via contrapositie en Modus Tollens komt men tot de conclusie dat het antecedent ontkend moet worden (Rescher, 2006). Dit type van redenering wijkt af van de klassieke Reductio doordat de contradictie niet ontstaat door een redeneerproces maar door spanning tussen de hypothetische situatie in de consequens en de werkelijke situatie, die gevat wordt door de tegenfeitelijke werkwoordsvorm in de consequens.

Dit type kan als een voorbeeld gezien worden van de ruimere toepassingen van de Reductio ad Absurdum. Rescher (2006) stelt dat er naast de sterke interpretatie van de Reductio, gebaseerd op zelfcontradictie, ook vrijere gebruiken zijn van de Reductio, die gevat worden in termen als *Reductio ad falsum* of *Reductio ad impossibile*. Het gaat dan om een herleiding tot onwaarheid of tot onmogelijkheid. Jansen (2006, p. 291) heeft het in die zin over sterke en zwakke versies van Reductio ad Absurdum.

2.2 Dutchman IIC's

Het tweede type IIC's wordt vaak benoemd als 'Dutchman conditionals' in de filosofische literatuur (e.g. Jackson, 1979). Die naam vindt zijn oorsprong in de veel voorkomende voorbeelden als (9b). Dit type heeft ook te maken met tegenfeitelijkheid, maar nu is een extra stap nodig in het redeneerproces. Tegenfeitelijkheid wordt opgeroepen door het ridicule of absurde karakter van de stand van zaken vermeld in de consequens.³

- 9a. Als hij de baas is, ben ik Napoleon.
- 9b. If you're the boss, I'm a Dutchman. (Jackson, 1979)
- 9c. Als jij de paus bent, ben ik de keizerin van China. (Noh, 1996, p. 37).

In (9a-c) vertrekken de inferenties van de onmiskenbare onwaarheid van de consequens en dat leidt dan tot de verwerping van het antecedent (Declerck & Reed, 2001, p. 44). Het verschil met de voorbeelden (8a-b) zit er in dat de consequens in (9) niet alleen te maken heeft met de objectieve onfeitelijkheid van de stand van zaken. Het startpunt van de redenering is de absurde uiting in de consequens die geherinterpreteerd wordt als tegenfeitelijkheid. Naast de onwaarheid wordt nu ook de absurditeit van consequens naar antecedent overgebracht. Volgens Perelman en Olbrechts-Tyteca (1983, p. 276ff) speelt de notie van absurditeit ('le ridicule') een zeer belangrijke rol in argumentatie.

2.3 Ongepaste naamgeving IIC's

Hier spreken we het eerste zwakke type van de IIC's, zie de voorbeelden in (10):

- 10a. Maar Superman zou Superman niet zijn als hij deze vorm van onrecht zomaar liet gebeuren. (Declerck & Reed, 2001, p. 45)
- 10b. Als die diensten geen verantwoordelijkheid hadden tegenover de burgers, moesten ze trouwens geen openbare diensten zijn. (De Standaard, 19/10/2001)

Deze voorbeelden vertonen het patroon *X zou X niet zijn als ...*⁴. Omdat dit type een semantische anomalie bevat, spreken Declerck en Reed hier over IIC's 'with a contradictory consequent'. Het enige logische gevolg van de semantische anomalie van de

consequens is dat het antecedent niet waar kan zijn (Declerck & Reed, 2001, p. 44). Door het samen voorkomen van X en $niet-X$ in de consequens, lijken deze patronen op het Reductio ad Absurdum patroon gebaseerd op zelfcontradictie (Rescher, 2006). De zelfcontradictie is in dit geval opnieuw niet gebaseerd op een redeneerproces, maar op een conflict tussen een naam van een entiteit en de prototypische kenmerken die met die entiteit geassocieerd worden. Om een bepaalde naam te verdienen, moet men de gepaste eigenschappen hebben. *Als Superman de naam Superman wil verdienen, kan hij dit onrecht niet laten gebeuren.* In voorbeelden (10a-b) gaat het dus om de onwenselijkheid van het gedrag, en niet langer over onwaarheid, zoals bij de sterke types IIC's: het is niet de bedoeling om *Superman* of de *openbare dienst* correct te identificeren, want hun identiteit staat niet ter discussie. Dit verschil tussen sterk en zwak is vergelijkbaar met het verschil tussen Reductio ad Absurdum en pragmatische argumentatie (Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2003, p. 120) gemaakt in de pragmatialectiek. De eerste heeft doorgaans een descriptief standpunt, de laatste een normatief standpunt (zie ook Jansen, 2007, p. 258).

2.4 IIC's met een retorische vraag

Het vierde type bevat conditionele zinnen met een retorische vraag in de consequens.

- 11a. Als ik het niet doe (vanuit mijn sterke positie), wie zal het dan wel doen? (Declerck & Reed, 2001, p. 45)
- 11b. Als Vlaanderen de kinderbijslag mocht verhogen, zouden Waalse kinderen hun boontjes dan maar zelf moeten doppen? (De Standaard, 28/02/2005)

Dit type is de zwakste indirecte inferentiële zin tot hiertoe omdat het veel meer te maken heeft met morele onaanvaardbaarheid dan met onwaarheid. Het is een duidelijk voorbeeld van pragmatische argumentatie: "Dire d'un auteur que ses opinions sont inadmissibles, parce que les consequence en seraient ridicules, est une des plus fortes objections que l'on puisse presenter dans l'argumentation" (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1983, p. 278).

De retorische vraag in (11a) wordt geïnterpreteerd als een krachtige negatieve stelling: *niemand gaat iets doen*. Ook de vraag in (11b) moet zo geïnterpreteerd worden: het lijkt een open vraag te zijn, maar eigenlijk weet men het negatieve antwoord al: *Het kan toch niet zijn dat men de Waalse kinderen aan hun lot zou overlaten*. Zowel retorische vragen als het gebruik van ironie zijn voorbeelden van indirecte argumentatie (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1983, p. 279). Nu we ons met types 3 (ongepaste naam) en 4 (retorische vraag) in het domein van morele onaanvaardbaarheid bevinden, gaat het niet meer over epistemische modaliteit maar over deontische modaliteit.

In tabel 1 leggen we het verband tussen de onderscheidingen die Rescher (2006) aanbrengt in de ruime interpretatie van de Reductio ad Absurdum form, Declerck en Reed (2001)'s vier types van IIC's en onze aanpassingen:

Tabel 1 *Classificatie van Reductio ad Absurdum volgens Rescher (2006) and IIC's volgens Declerck & Reed (2001) en Verbrugge & Smessaert*

Rescher (2006)	criterium	Declerck & Reed (2001)	Verbrugge & Smessaert	
Reductio ad falsum	onwaarheid	Counterfactual	Tegenfeitelijk	sterk
Reductio ad impossibile	onmogelijkheid	Ad absurdum	Dutchman	sterk
Reductio ad ridiculum	ongeloofwaardigheid			
Reductio ad incommodum	anomalie	Contradictorisch	Ongepaste naam	zwak
	ongewenstheid	Assertorisch interrogatief	Retorische vraag	zwak

2.5 Diagnostische tests voor IIC's

Het cruciale kenmerk van de vier types van indirecte inferentiële zinnen is het omgekeerde redeneerpatroon, van consequens naar antecedent. Zoals we hierboven al opgemerkt hebben, werken de diagnostische tests voor de directe inferentiële patronen (parafrases door *Als A dan is het omdat C* en *het feit dat A wordt verklaard door het feit dat C*) niet voor de indirecte inferentials. We tonen aan in voorbeelden (12-15) dat dit voor alle subtypes van IIC's geldt.

- Type 1
- 12a. Als ik Mozart haatte, zou ik hier nu niet zitten.
 12b. * Als ik Mozart haatte, is het omdat ik hier nu niet zou zitten.
 12c. * Het feit dat ik Mozart haatte, wordt verklaard door het feit dat ik hier nu niet zou zitten.
- Type 2
- 13a. Als hij de baas is, ben ik Napoleon.
 13b. * Als hij de baas is, is het omdat ik Napoleon ben.
 13c. * Het feit dat hij de baas is, wordt verklaard door het feit dat ik Napoleon ben.
- Type 3
- 14a. Superman zou Superman niet zijn als hij deze vorm van onrecht liet gebeuren.
 14b. * Als hij deze vorm van onrecht liet gebeuren, is het omdat Superman Superman niet zou zijn.
 14c. * Het feit dat hij deze vorm van onrecht liet gebeuren, wordt verklaard door het feit dat Superman Superman niet zou zijn.
- Type 4
- 15a. Als ik het niet doe, wie zal het dan wel doen?
 15b. * Als ik het niet doe, is het omdat wie het dan wel zal doen?
 15c. * Het feit dat ik het niet doe, wordt verklaard door wie het dan wel zal doen?

De parafrases in (b-c) klinken niet goed omdat het de bedoeling is van de consequens van een IIC om aan te tonen dat de premisse in het antecedent geen hout snijdt. In tegenstelling tot directe inferentiële zinnen, geeft de consequens van een indirecte inferentiële conditionele zin geen diagnose of verklaring voor iets in het antecedent.

3 Uitbreiding van de zwakke types

In de vorige sectie hebben we een modale herinterpretatie voorgesteld van de vier types indirecte inferentials besproken door Declerck en Reed (2001). We brachten een onderscheid aan tussen epistemisch-modale sterke IIC's en deontisch-modale zwakke IIC's. Sterke IIC's zijn waarheidsconditioneel: op basis van de flagrante *onwaarheid* van de consequens leidt de toehoorder af dat het antecedent ook het geval *niet kan zijn*. Bij de zwakke IIC's infereert de toehoorder op basis van de *onwenselijkheid* van het antecedent dat de consequens ook het geval *niet zou mogen zijn*.

In dit deel willen we illustreren dat een hele waaier aan conditionele zinnen die in de traditionele taalkundige typologieën niet aan bod komen, een accurate analyse krijgen in termen van onwenselijkheid. We onderscheiden dan ook drie extra types zwakke IIC's: de consequens signaleert een probleem, de consequens bevat een belediging, of de consequens stelt de spreker voor in een epistemische impasse. In het eerste geval infereert de toehoorder op basis van de onwenselijkheid van het probleem dat het antecedent ook onwenselijk is (par. 3.1). In het tweede geval, problematiseert de belediging in de consequens het antecedent (par. 3.2). In het derde geval, claimt de spreker dat hij het allemaal niet meer zou weten, als het antecedent zou gelden (par. 3.3).

3.1 De consequens als probleem

In dit type stelt de spreker de consequens voor als omstrede door te verwijzen naar een probleem:

- 16a. Als dit optimistische verhaal Bush' oprechte analyse van de situatie in Irak is, *dan zitten we met een probleem*. (De Morgen, 23/09/2004)
- 16b. Als spelers die de pensioengerechtigde leeftijd naderen de ruggegraat vormen van de ploeg, *moet er toch iets scheef zitten*. (NRC Handelsblad)
- 16c. Wanneer een president afhankelijk wordt van wat moordenaars en hoeren in de krant verklaren, *gaat het niet goed*. (NRC Handelsblad)
- 16d. Als je een dialect vooral met overheidsgeld moet proberen in stand te houden, *dan is het eigenlijk vijf over twaalf*. (De Standaard, 27/11/2001)

In de voorbeelden in (16) verwijst de consequens expliciet naar een probleem: *dan zitten we met een probleem* (16a), *moet er toch iets scheef zitten* (16b) *gaat het niet goed* (16c) en *dan is het eigenlijk vijf over twaalf* (16d). Strikt genomen kan men deze gevallen interpreteren als directe inferentiële conditionals: op basis van het symptoom of argument in het antecedent komen we tot een diagnose of conclusie in de consequens. De precieze toedracht van de diagnose blijft echter nogal vaag: het komt er gewoon op neer aan te geven dat de dingen niet zijn zoals ze zouden moeten. Uit de context blijkt dat de argumentatieve focus duidelijk bij het antecedent ligt, dat verwijst naar wantoestanden waar een einde aan gemaakt moet worden. Zoals bij de zwakke types 3 (ongepaste naam) en 4 (retorische vraag) uit deel 2, drukt het antecedent een onaanvaardbare situatie uit en bijgevolg (eventueel) ook een indirecte oproep om er iets aan te doen.

In de voorbeelden in (17), wordt het probleem gelinkt aan een van de centrale participanten. Zowel antecedent als consequens verwijzen naar *de president* in (17a) of *de regeling* in (17b).

- 17a. Wanneer een president zich zorgen moet gaan maken of de onderdirecteur van de FBI in allerlei duistere gangen rondsluipert om in het holst van de nacht informatie door te brieven, *dan zit hij echt in de knoei*. (De Standaard, 02/06/2005)
- 17b. Als een regeling slechts is te handhaven met sociaal rechercheurs die de bevoegdheid hebben in een slaapkamer rond te snuffelen, *dan is er veel mis met de regeling zelf*. (NRC Handelsblad)

In de voorbeelden in (18) verwijst de consequens niet letterlijk naar een probleem, maar geeft de consequens toch wat meer informatie over de ware toedracht van het probleem:

- 18a. Als Poetin naar aanleiding van het gijzeldrama besluit de duim-schroeven nog vaster aan te draaien, *zal dat waarschijnlijk niet de weg naar vrede zijn*. (De Morgen, 28/10/2002)
- 18b. Als Costner niets beters weet te doen met zijn huidige, onaantastbare sterstatus, *dan moet het ergste gevreesd worden voor zijn smaak*. (NRC Handelsblad)

De consequens drukt uit dat het antecedent alleen maar voor meer oorlog zal zorgen in (18a) of dat het probleem zich situeert bij *Costners smaak* (18b).

3.2 De consequens bevat een belediging

Voorbeeld (18b) hierboven neigt al naar het beledigingstype. In dit type bevat de consequens een belediging die ervoor zorgt dat het antecedent in vraag gesteld wordt:

19. Als de Russen werkelijk dachten ons te beschermen, *dan zijn het complete imbecielen*. (De Morgen, 08/09/2004)
20. Als u in mijn standpunt een pleidooi leest om criminele jongeren zomaar op te sluiten in een gevangenis, *dan bent u selectief blind*. (De Morgen, 05/04/2004)
21. Als je geil wordt door naar Eva Pauwels te kijken, *mankeert er iets met je*. (Humo, 08/10/2004)

In (19) is de belediging bedoeld voor een derde persoon, terwijl de belediging bij de voorbeelden in (20-21) rechtstreeks naar het hoofd van de toehoorder geslingerd wordt. Door in de consequens naargeestige opmerkingen te maken over de toehoorder of het onderwerp van het gesprek in de consequens, probeert de spreker aan te tonen dat er iets scheelt met het antecedent. Bovendien verwijzen de beledigingen in (19-21) naar een gebrek aan visie of inzicht. Dit kan verbonden worden met de notie van onwetenschap. Perelman en Olbrechts-Tyteca (1983, p. 277) verwijzen naar het belang van het ridicule in de argumentatie “Normalement le ridicule est lié à ce qu’une règle a été transgressée [...] par ignorance soit de la règle elle-même, soit des conséquences désastreuses d’une these ou d’un comportement”. Dit idee van onwetendheid wordt nog prominenter in het volgende type van zwakke IIC’s.

3.3 De consequens verwijst naar een epistemische impasse

De notie van onwetendheid in (19-21) wordt verder geëxpliciteerd in (22). Mocht het antecedent van toepassing zijn, dan zou de spreker het niet meer weten. De spreker ondervindt problemen met het antecedent – iets wat ter sprake gekomen is in de voorafgaande context – en bijgevolg bevindt hij zich in een epistemische impasse. Deze epistemische impasse is echter hoogst ironisch. Zoals met de twee sterke types IIC's (tegenfeitelijke and Dutchman) en de twee zwakke types IIC's (ongepaste naam en retorische vraag), wordt op een ironische manier het omgekeerde gezegd van wat eigenlijk bedoeld wordt.

- 22a. Als dat geen bijdrage aan de wereldvrede is, *dan weet ik het niet*. (De Morgen, 02/10/2006)
- 22b. Als dit geen riooljournalistiek is, *dan weet ik het niet meer*. (Google, 20/11/2006)

In (22) stelt de spreker dat als een bepaald contextueel gegeven géén voorbeeld is van een bepaalde categorie (*bijdrage aan de wereldvrede of riooljournalistiek*), hij geen beter voorbeeld van die categorie kan bedenken. De enige bedoeling is om de toehoorder te overtuigen dat dat voorbeeld een heel goed voorbeeld is van die categorie, en dat het niet gepast zou zijn om daaraan te durven twijfelen. Dus, hoewel zowel consequens als antecedent een negatie bevatten, zorgt het ironische karakter van de uiting in de consequens ervoor dat het antecedent geïnterpreteerd wordt als een sterke positieve stelling. De voorbeelden in (23) volgen een minder strikt patroon:

- 23a. Nou zeg, als dat nog objectieve journalistiek is, *dan breekt mijn klomp*. (Google, 04/12/2006)
- 23b. Als half Nederland zo denkt nou *dan zie ik het niet meer zitten hoor ...* (Google, 04/12/2006)
- 23c. Als men evenwel een amendement maakt [...] maar nadien zegt dat dit geen zin heeft, *dan gaat dat mijn petje te boven*.

In deze voorbeelden is er meer variatie mogelijk. Aan de idiomatische uitdrukkingen in de consequens, echter, zien we dat de consequens weinig informatie geeft en zoals bij de vorige types er vooral op gericht is de toehoorder het antecedent in vraag te laten stellen.

3.4 Diagnostische tests voor (in)directe inferentiële zinnen

Zoals met de vier types indirecte inferentials van Declerck en Reed (2001) besproken in deel 2, is het cruciale kenmerk ook van de drie nieuwe types de omkering van het redeneerpatroon: van consequens naar antecedent. In 2.5 toonden we aan dat de standaard diagnostische tests voor directe inferentials (i.e. parafrases door *Als A dan is het omdat C* and *het feit dat A wordt verklaard door het feit dat C*) niet opgaan voor de indirecte inferentiële zinnen. We passen nu ook deze tests toe op onze drie extra types van zwakke IIC's (24-26):

- Type 5
- 24a. Als dit optimistische verhaal Bush' oprechte analyse is van de situatie in Irak, dan zitten we met een probleem.

- 24b. * Als dit optimistische verhaal Bush' oprechte analyse is van de situatie in Irak, dan is het omdat we met een probleem zitten.
- 24c. * Het feit dat dit optimistische verhaal Bush' oprechte analyse is van de situatie in Irak, wordt verklaard door het feit dat we met een probleem zitten.
- Type 6
- 25a. Als u in mijn standpunt een pleidooi leest om criminele jongeren zomaar op te sluiten in een gevangenis, dan bent u selectief blind.
- 25b. ? Als u in mijn standpunt een pleidooi leest om criminele jongeren zomaar op te sluiten in een gevangenis, dan is het omdat u selectief blind bent.
- 25c. ? Het feit dat u in mijn standpunt een pleidooi leest om criminele jongeren zomaar op te sluiten in een gevangenis, wordt verklaard door het feit dat u selectief blind bent.
- Type 7
- 26a. Als dit geen riooljournalistiek is dan weet ik het niet meer.
- 26b. * Als dit geen riooljournalistiek is, dan is het omdat ik het niet meer weet.
- 26c. * Het feit dat dit geen riooljournalistiek is, wordt verklaard door het feit dat ik het niet meer weet.

Dat de parafrases in de (b-c) voorbeelden van Type 5 and 7 niet goed klinken heeft er alles mee te maken dat de consequens geen diagnose of conclusie geeft voor een symptoom in het antecedent. *Met een probleem zitten* in (24) of *het niet meer weten* in (26) leveren geen verklaring voor de informatie in het antecedent. Dit type van consequens wijst er alleen maar op dat het antecedent in vraag gesteld moet worden. Voor type 6 in (25b-c) echter, leveren de tests ambigue resultaten. Dit kan ermee te maken hebben dat de parafrases een directe inferentiële lezing oproepen. De negatieve karakterisering in de consequens (*u bent selectief blind*) kan gezien worden als een verklaring voor het gedrag beschreven in het antecedent (*u leest in mijn standpunt...*). Bij deze lezing verdwijnt echter de ironische kracht van de consequens, en bijgevolg ook de bedoeling van de indirecte redeneerstrategie, namelijk de sterke ontkenning van het antecedent.

4 Conclusie

Indirecte inferentiële conditionele zinnen (IIC's) zijn een retorisch middel om de graad van ongelof in een bepaalde stelling over te brengen. Door aan te geven dat de consequens geen steek kan houden, moet de toehoorder infereren dat het antecedent ook geen steek houdt. Dit is de Modus Tollens inferentie van de propositionele logica.

Naast de sterke versie van de indirecte inferentials, die tot nog toe het vaakst beschreven is in de literatuur en waarin de consequens een flagrante onwaarheid bevat, stelden we een zwak type voor. In de sterke versie wordt geïnfereerd dat het antecedent niet waar kan zijn omdat de consequens een manifeste onwaarheid bevat. In de zwakke versie wordt geïnfereerd dat het antecedent niet waar zou mogen zijn omdat de consequens naar iets problematisch verwijst. Zowel bij de sterke als de zwakke versie is er een omgekeerd redeneerpatroon: het eindpunt van de redenering bevindt zich in het antecedent en niet in de consequens. Dit omgekeerd redeneerpatroon valt ook af te leiden uit het feit dat het antecedent veel meer referentiële informatie bevat dan de

consequens, i.e. antecedenten zijn doorgaans een stuk langer dan hun consequensen, die vaak de vorm van een idiomatische uitdrukking aannemen. Omdat het antecedent het eindpunt is van de redenering, ligt de focus op het antecedent. Het belangrijkste doel van de consequens, daarentegen, is om aan te tonen dat er een onware of onwenselijke situatie is.

In deel twee hebben we de vier types die Declerck en Reed (2001) onderscheiden onderverdeeld in twee subtypes en hebben ze voorzien van andere namen. De eerste twee types, tegenfeitelijke IIC's (par. 2.1) en Dutchman IIC's (par. 2.2), zijn sterke IIC's met een onware consequens. De volgende twee types, ongepaste naamgeving IIC's (par. 2.3) en IIC's met een retorische vraag (par. 2.4), zijn zwakke IIC's met een onwenselijke consequens.

In deel drie hebben we de zwakke categorie uitgebreid met drie extra types. In het eerste geval leidt de toehoorder af op basis van het onwenselijke statuut van een probleem in de consequens dat het antecedent ook onwenselijk is (par. 3.1). In het tweede geval, zorgt de belediging in de consequens ervoor dat het antecedent ook als problematisch ervaren wordt (par. 3.2). In het derde geval leidt de spreker af dat als het antecedent zou gelden, hij zich in een epistemische impasse zou bevinden (par. 3.3).

De analyse die we hier voorstellen kan als een bevestiging gezien worden van de claim van Rescher (2006) dat het toepassingsgebied waarop de *Reductio ad Absurdum* betrekking heeft sterk kan worden uitgebreid. Naast Reschers criteria van onwaarheid, ongeloofwaardigheid en anomalie, die toegepast werden op de originele typologie van Declerck en Reed (2001), stelden we deontisch-modale noties voor van onwenselijkheid en onaanvaardbaarheid als motivaties om het redeneerpatroon om te keren in de drie nieuwe types. In de bespreking van deze drie nieuwe types toonden we ook het retorische belang aan van ironie, het ridicule en onwetendheid zoals die in Perelman en Olbrechts-Tyteca (1983) worden gehanteerd.

Tot slot willen we de types die we besproken hebben, situeren binnen de pragma-dialectiek. In de pragma-dialectiek wordt een onderscheid gemaakt tussen het causale subtype van de *Reductio ad Absurdum* en de pragmatische argumentatie gebaseerd op een causale relatie (van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2003, p. 120). Het eerste type bevat een descriptief standpunt, de laatste bevat een normatief, i.e. evaluatief of aansporend standpunt. De twee sterke types van IIC's (i.e. tegenfeitelijk en Dutchman) vallen samen met het causale subtype van *Reductio ad Absurdum* in Jansen (2006, p. 291) omdat ze manifest verwijzen naar de onwaarheid van de consequens. De vijf zwakke types IIC's (ongepaste naam, retorische vraag, probleem, belediging en epistemische impasse), daarentegen, hebben te maken met onwenselijkheid. Ze bevinden zich tussen het causale subtype van *Reductio ad Absurdum* en de pragmatische argumentatie gebaseerd op een causale relatie. De zwakke IIC's geven echter geen negatief advies over een hypothetische stand van zaken in de toekomst. Daarin verschillen ze van de pragmatische argumentatie. Ze vellen een negatief waardeoordeel over een huidige stand van zaken. Naast deze negatieve evaluatie fungeren ze ook als aansporing om iets aan de onwenselijke situatie te veranderen.

Noten

1. We willen de twee anonieme reviewers hartelijk bedanken voor hun interessante commentaar op een eerste versie van deze tekst.
2. Deze parafrasen zijn sterk vergelijkbaar met de parafrasetests die Sanders (1997) hanteert om het onderscheid te maken tussen semantische en pragmatische conherentierelaties

in discourse. Dergelijke tests worden vaak gebruikt in psycholinguïstische experimenten om de intuïties van de taalgebruiker te achterhalen.

3. Deze extra complexiteit is dan ook de reden om de types in omgekeerde volgorde te behandelen als bij Declerck en Reed (2001, p. 296-301).

4. In tegenstelling tot de andere voorbeelden van indirecte inferentiële zinnen gaat het antecedent niet vooraf aan de consequens. Het patroon in (10a) is een iconische weergave van het redeneerproces: eerst wordt het problematische statuut van de consequens in beeld gebracht, voor er conclusies over het antecedent getrokken kunnen worden. Het effect van de omkering van antecedent en consequens wordt uitvoerig beschreven in Verbrugge en Smessaert (2009).

Literatuur

- Dancygier, B. (1998). Conditionals and Prediction. *Time, Knowledge and Causation in Conditional Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dancygier, B. & Sweetser, E. (2005). *Mental Spaces in Grammar. Conditional Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Declerck, R. & Reed, S. (2001). *Conditionals: a Comprehensive Empirical Analysis*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Jackson, F. (1979). On assertion of indicative conditionals. *The Philosophical Review*, 88(4), 565-589.
- Jansen, H. (2006). De reductio ad absurdum: argumentatievorm versus argumentatieschema. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 28, 289-301.
- Jansen, H. (2007). Refuting a standpoint by appealing to its outcomes: Reductio ad Absurdum vs. Argument from Consequences. *Informal Logic*, 27(3), 249-266.
- Kim, S. & Maslen, C. (2006). Counterfactuals as short stories. *Philosophical Studies*, 129, 81-117.
- Nieuwint, P.J.G.M. (1992). On conditionals: a study of conditional sentences in English and Dutch. Unpublished doctoral dissertation. Katholieke Universiteit Brabant, Nederland.
- Noh, E.J. (1996). A relevance-theoretic account of metarepresentative uses in conditionals. *UCL Working Papers in Linguistics*, 8, 125-163.
- Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. (1983). *Traité de l'argumentation: la nouvelle rhétorique*. Bruxelles: Editions de l'université de Bruxelles.
- Rescher, N. (2006). Reductio ad Absurdum. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Geraadpleegd 18 september 2008 op <http://www.iep.utm.edu/r/reductio.htm>.
- Sanders, T. (1997). Semantic and pragmatic sources of coherence: On the categorisation of coherence relations in context. *Discourse Processes*, 24, 119-147.
- Sweetser, E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Eemeren, F.H., Garssen, B., & Meuffels, B. (2003). Het is vervelend en dus niet waar: Oordelen over ad consequentiamdrogredenen. In L. van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs and I. de Ridder (Eds.), *Studies in taalbeheersing 1* (pp. 118-123). Assen: Van Gorcum.
- Verbrugge, S. (2007). A psycholinguistic analysis of inferential conditional sentences. Unpublished doctoral dissertation. KU Leuven.
- Verbrugge, S., Dieussaert, K., Schaeken, W., Smessaert, H., & Van Belle, W. (2007). Pronounced inferences: A study on inferential conditionals. *Thinking & Reasoning*, 13, 105-133.

Verbrugge, S., & Smessaert, H. (2009). On the argumentative strength of indirect inferential conditionals. Herwerkte versie opnieuw aangeboden ter publicatie in *Argumentation*.

Verbrugge & Smessaert